Opening traditions

Japanse ambachten vertaald naar Europees design

Tijdens de Dutch Design Week van 2016 toonden de ontwerpers Emilie Pallard, Niels Heymans en Makiko Shinoda in het Van Abbemuseum in Eindhoven een kleurrijke installatie van textiel. Deze werd ontwikkeld en geproduceerd in samenwerking met een traditionele Kurume kasuri-weverij in Yame, Japan. Hoe vergaat het Europese designers die Japanse tradities willen bestuderen en deze, zonder te kopiëren, willen vertalen naar hun eigen stijl?

Monika Auch

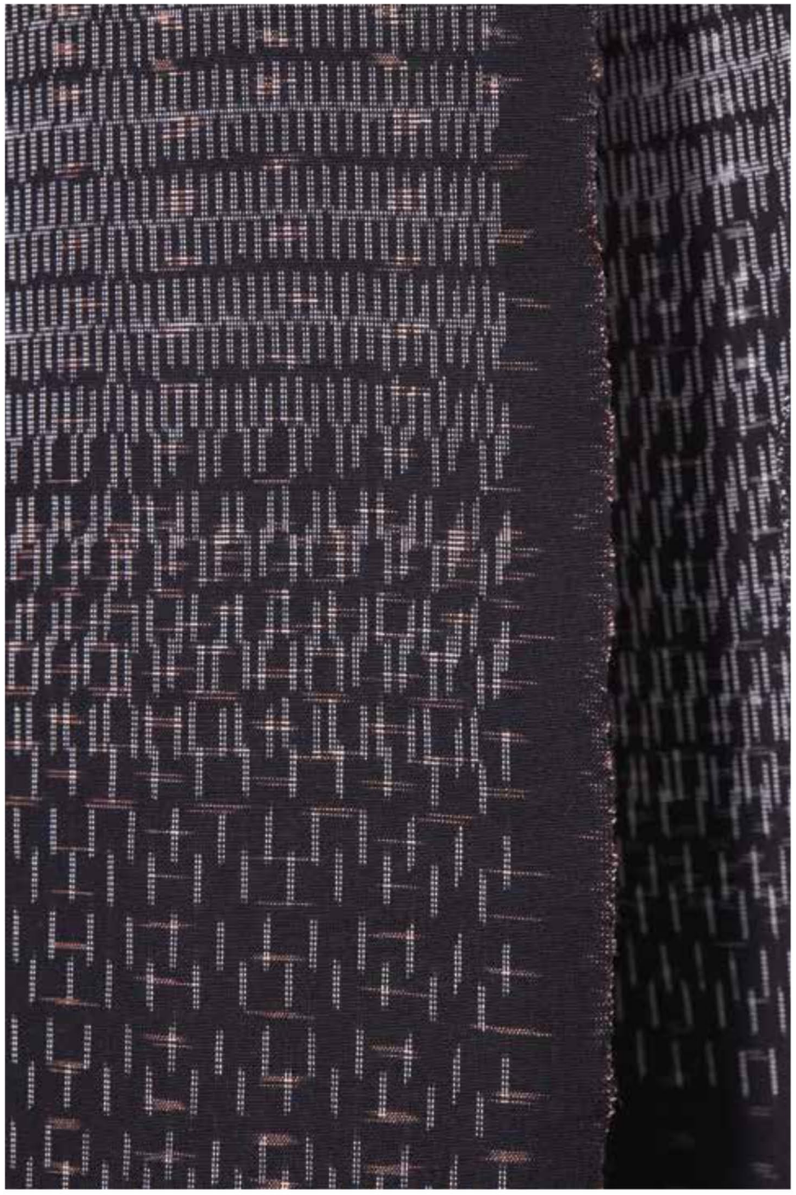

1

Niels Heymans (NL), Emilie Pallard (FR) en Makiko Shinoda (JP) ontmoetten elkaar in 2008 tijdens hun studie aan de Design Academy Eindhoven. Vanuit een interesse in elkaars achtergrond gingen zij de dialoog aan over cultuur en vormgeving. Gedurende deze gesprekken ontstond het idee om samen te werken met Japanse ambachtslieden. Op deze wijze zouden de uiteenlopende vaardigheden en veelzijdige kennis van taal en cultuur op unieke wijze gebundeld kunnen worden in één ontwerp. Een Japanse producent van traditionele ikat-stoffen wilde samenwerken met de jonge ontwerpers om de technieken te vernieuwen.

Traditie als uitgangspunt

Het team werkte samen met ambachtslieden uit de Kurume-regio in de Fukuoka-prefectuur in Japan aan de ontwikkeling van deze traditioneel geweven en geverfde stof. *Kasuri ikat* is een techniek waar de draden worden geverfd vóór het weven zodat een typerend patroon ontstaat. Met deze eeuwenoude techniek worden stoffen voor kleding geweven. De afmetingen zijn vastgelegd op 38 cm breed en 12 meter lang. Dat is de breedte van de stroken die aan elkaar worden gezet voor bijvoorbeeld een kimono of *hanten*, een kort jasje. In Japan wordt bij het traditionele ikat-weven dun katoengaren gebruikt en plantaardige indigo om te verven.

Techniek van verven en weven

Het Japanse woord *kasuri* komt van het werkwoord 'vervagen' en dat is precies wat er gebeurt met de dessins van de stof door het plaatselijk, selectief verven van de draden voor het weven.
De garens worden in strengen samengebonden en plaatselijk omwikkeld of bedekt met een waterafstotende stof zodat de kleurstof zich op die plaatsen niet kan hechten. Het is precisiewerk. Als na het verfbad de garens droog zijn en het vloeistof-afstotende materiaal is verwijderd, bindt men de strengen desgewenst op andere plaatsen af en dompelt men ze in een verfbad met een andere kleur.
Voor het weefproces betekent dat het volgende: weven bestaat uit schering en inslag en beide kunnen afzonderlijk of gezamenlijk worden geverfd. Daarbij is schering-ikat de eenvoudigste techniek. Tijdens het weven is het dessin al zichtbaar op de, in de lengte opgespannen, scheringdraden. De inslagdraad is in een effen kleur.
Bij de inslag-ikat zijn de opgespannen scheringdraden in een effen kleur. De meerkleurige inslagdraad, die in de breedte tussen de scheringdraden heen en weer wordt geschoten, doet het dessin verschijnen. Dit vereist de voortdurende aandacht van de wever om de geverfde draden op de juiste plek in te weven. De stof is soepeler dan de schering-ikat.
Dubbele ikat is de moeilijkste techniek; zowel de schering- als de inslagdraad zijn meerkleurig en moeten idealiter precies op elkaar vallen. Hier bepalen de in de lengte en in de breedte aangebrachte draden samen het dessin. Omdat er per vierkante centimeter evenveel schering- als inslagdraden zijn, is deze ikat heel soepel.

Productietechniek

Voor de afzonderlijke stappen in het proces – het maken, afbinden, verven en verwijderen van de afbinddraden van de schering en het uiteindelijke weven – zijn in de loop der tijd mechanische hulpmiddelen ontworpen. Het bedrijf waar de designers mee samenwerkten, was opgesplitst in verschillende werkplaatsen met industriële weefgetouwen en afbindmachines. Sommige handelingen werden ook in privéhuizen als thuisarbeid gedaan. Zodoende was een hele gemeenschap betrokken bij het productieproces.

Japanse weversbijbel

Het Japanse ikat-weven is ook bij niet-Japanse wevers een geliefde techniek. Jun Tomita is de meester van het ikat-weven. Zijn grootschalige weefsels sieren veel openbare gebouwen; ze worden in galeries over de hele wereld verkocht. Tomita heeft al in 1984 over ikat-weven gepubliceerd: het werkboek van een handwever voor wevers. Het boek is nog steeds de bijbel voor deze tijdrovende, eeuwenoude techniek. Ikat is ook teruggevonden in weefsels uit het oude Egypte, India en Peru. Tomita heeft de vastgelegde traditionele grenzen van handgeweven ikat opgerekt door een eigen kleurgebruik en een artistieke, organische vlakverdeling te ontwikkelen. Zijn weefsels hebben een levendige intense uitstraling, een ziel die de dessins van gebruiksweefsels ver overstijgt.

2

Mathematisch concept

Het verhaal van Niels Heymans en Emilie Pallard die in twee jaar drie keer naar Japan reisden, gaat vooral ook over de moeite en aandacht die nodig zijn om een vreemde cultuur en traditionele technieken te doorgronden voordat een toepassing met hun westerse ideeën mogelijk is. Hun project gaat daarmee verder dan het kopiëren van buitenlandse traditionele technieken; het is echte innovatie.
Makiko Shinoda was de 'go-between' tussen de Japanse wevers en de Europese designers; ze effende de weg naar een goede verstandhouding. De gemeenschappelijke passie voor textiel en de openheid van Shimogawa-San voor experimenten, waren een vruchtbare basis. Bovendien bleek dat Shimogawa-San al twintig jaar lang met restgarens experimenteerde om meer *random* patronen en dessins te ontwerpen.
Niels Heymans verdiepte zich in de *hands-on* productiestappen om vanuit een technisch begrip en op subtiele wijze meegaand in het traditionele proces, een ontwerp te maken. Hij zegt: 'Het ambacht is een levensstijl, er worden dagelijks kleine veranderingen en perfecties toegepast. We hebben uiteindelijk geen nieuw dessin ontworpen, maar een telkens veranderend patroon, geënt op het ritme van het proces.'
Technisch gezien is ikat-weven erg mathematisch, het tellen van draden waar minieme veranderingen en verschuivingen resulteren in een dessin. Ze hebben de productiemethode zelf vertaald naar een dessin. Dit conceptuele uitgangspunt was voor de Japanse wevers moeilijk te vatten omdat het geen getekend ontwerp op een papier was, maar een concept. Er werd een uitzonderlijk lange ketting gemaakt die niet paste bij de inslaglengte, wat bij traditionele ikat wel zo is. Dit leidde tot een streepjespatroon, waar de variërende afstanden in het streepjespatroon visueel verschillende kleurverzadigingen creëren. De basiskleur neigt meer naar zwart of wit, afhankelijk van de ketting die of gebleekt is of zwartgeverfd. De schering- en inslagdraden lopen niet synchroon om zo meerdere kleurschakeringen te creëren. Het patroon komt uiteindelijk tot stand door de kleur.

Kleur

De traditionele Japanse indigo-kleur- en verfbadentechniek zagen de ontwerpers als een niet meer te overtreffen meesterschap, waar zij niets aan toe te voegen hadden. Mede daarom gebruikten ze de fotografische indrukken van hun reis en van de alledaagse omgeving om een eigen palet aan kleuren te creëren. Om het contrast in het weefsel te verhogen, gebruikten ze zeer fijne garens die in een platbinding geweven werden waardoor een glanzend, changeant effect ontstaat. Makiko Shinoda merkt op dat de kleuren bij haar nostalgische beelden en herinneringen van vissersdorpen, scheepswerven, diepgroene berglandschappen en theeboerderijen opwekken.[1] Pallard zegt dat ze niet eerder zulk een in-en-in bleek landschap met dermate sterke contrasten en diepe zwarttonen had gezien: 'De zee zag eruit als bevroren met schitterend licht in pastelkleuren. De zachtgroene kleur van bruggen en scheepswerven hebben heel bijzondere schakeringen. De zachte kleuren in industriële landschappen verbaasden ons. In ons palet zit ook een verwijzing naar verbrand hout met een scala van zwarten en blauwe tonen.'[1]

Kurume Kasuri 2.0

De leider van de Shimogawa Orimono Mill, Shimogawa-San zegt: 'Het project heeft een frisse blik op Kurume kasuri gebracht door de introductie van random en design-elementen. Dat schept een kans voor moderne toepassingen en een toekomst voor het ambacht zelf.'[1]
Japan als textielland is verbonden met klinkende namen zoals Issey Miyake en zijn spraakmakende 'Pleats Please'-collectie. Deze stoffen werden met een hitteproces blijvend gekreukeld. Japans textiel is overrompelend mooi en esthetisch. De interpretatie van de drie jonge designers door een herinterpretatie van traditionele met industriële technieken, is prachtig en eigentijds innovatief. Uiteindelijk willen ze de stoffen toepassen in unieke kledingstukken. Bij het project is een bekroonde publicatie in kleine oplage verschenen, passend gedrukt en vormgegeven met subtiele patronen op doorschijnend Japans papier.

Monika Auch is beeldend kunstenaar en redactielid.

Noot

1 Naar het Nederlands vertaalde citaten uit de publicatie *Opening traditions*.

Websites

www.emiliepallard.com
www.makikoshinoda.com
www.nielsheymans.com

Verder lezen

Japanese Ikat weaving Jun and Noriko Tomita, Routledge Kegan & Paul ISBN 0710090439.
Opening traditions, ISBN 978 9090300320, genomineerd voor Best Dutch Book Design, Stedelijk Museum, Amsterdam 2017.

1 Het afbinden is de eerst productiestap van Kurume kasuri. Alle informatie zit in deze garenbol. (foto: Niels Heymans).

2 Geweven stof, installatie in het Van Abbemuseum (foto: Jeroen van der Wielen).